

POSTANOWIENIE

Dnia 26 marca 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Mirosława Wysocka (przewodniczący)

SSN Grzegorz Misiurek (sprawozdawca)

SSN Anna Owczarek

w sprawie z wniosku J. B., K. B. i A. B.

przy uczestnictwie Skarbu Państwa - Centralnego Zarządu Służby Więziennej w W., Starosty Powiatu W. i Ministra Sprawiedliwości

o odłączenie z księgi wieczystej nieruchomości i wpis do księgi wieczystej,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 26 marca 2019 r.,

skargi kasacyjnej uczestnika postępowania

od postanowienia Sądu Okręgowego w O.

z dnia 31 maja 2017 r., sygn. akt I Ca (...),

uchyla zaskarżone postanowienie i przekazuje sprawę Sądowi Okręgowemu w O. do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

Sąd Rejonowy w W., po rozpoznaniu skarg uczestnika postępowania Skarbu Państwa - reprezentowanego przez Centralny Zarząd Służby Więziennej W., Starostę Powiatu W., Ośrodek Szkolenia Służby Więziennej w P. i Ministra Sprawiedliwości, postanowieniem z dnia 10 marca 2017 r. utrzymał w mocy orzeczenie referendarza sądowego z dnia 21 grudnia 2016 r. o odłączeniu z księgi wieczystej nr (...) działek oznaczonych numerami ewidencyjnymi: 93, 235/2,

54,94/1, założeniu dla nieruchomości obejmującej te działki księgi wieczystej nr (...) i wpisaniu w niej jako współwłaścicieli wnioskodawców: J. B. w udziale $\frac{1}{2}$ części oraz A. B. i K. B. w udziałach po $\frac{1}{2}$ części.

W uzasadnieniu wskazał, że A. B. i K. B. są spadkobiercami L. B., zaś J. B. - nabywcą spadku po następach prawnych tego spadkodawcy. L. B. był właścicielem nieruchomości, w której skład wchodziły działki objęte wnioskiem. Wojewoda (...) decyzją nr (...)/98 z dnia 22 października 2015 r. w sprawie SPN (...) stwierdził, że działki te nie podlegały działaniu art. 2 ust. 1 lit. e dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej. Decyzja ta jest ostateczna, co potwierdza zaświadczenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 6 maja 2016 r. nr (...)/15. Organ ten postanowieniem dnia 24 marca 2016 r. stwierdził, że reprezentujący Skarb Państwa Dyrektor Generalny Służby Więziennej uchybił terminowi do wniesienia odwołania od wymienionej decyzji; z treści wniosku, dołączonych do niego dokumentów oraz z treści księgi wieczystej nie wynika, aby postanowienie to zostało wzruszone. Nie ma zatem podstaw do wykreślenia dokonanych wpisów. Skarżący może zgłosić takie żądanie po ewentualnym uzyskaniu prawomocnego orzeczenia sądu administracyjnego potwierdzającego, że decyzja Wojewody (...) z dnia 22 października 2015 r. jest nieostateczna; samo powołanie się w skardze na wszczęcie takiego postępowania nie stanowi do tego dostatecznej podstawy.

Sąd Okręgowy w O. postanowieniem zaskarżonym skargą kasacyjną oddalił apelację uczestnika Skarbu Państwa - Centralnego Zarządu Służby Więziennej od postanowienia Sądu Rejonowego, dzieląc w całej rozciągłości argumentację przytoczoną w uzasadnieniu tego orzeczenia. Podkreślił jednocześnie, że oceny tej nie zmienia fakt, iż Wojewódzki Sąd Administracyjny w W. wyrokiem z dnia 16 września 2016 r., sygn. akt I SA/Wa (...), uchylił postanowienie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 24 marca 2016 r., a następnie - działając na podstawie art. 179a ustawy o postępowaniu przed sądami administracyjnymi - wyrokiem z dnia 9 marca 2017 r., sygn. akt I SA/Wa (...), uchylił swój wcześniejszy wyrok oraz wymienione postanowienie. Zwrócił również uwagę na to, że w chwili dokonywania wpisu powołany przez skarżącego w apelacji wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego nie istniał a ostateczna decyzja administracyjna - mimo jej

zaskarżenia do sądu administracyjnego - dawała podstawę do dokonania wnioskowanych wpisów.

W skardze kasacyjnej, opartej na podstawie określonej w art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c., uczestnik zastąpiony przez Prokuratorię Generalną Rzeczypospolitej Polskiej, wniósł o uchylenie postanowienia Sądu Okręgowego i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania, zarzucając naruszenie:

- art. 626⁸ § 2 w związku z art. 391 § 1 i art. 13 § 2 k.p.c. przez uznanie, że kognicja sądu drugiej instancji w postępowaniu wieczystoksięgowym nie obejmuje badania dokumentów załączonych do skargi na czynność referendarza sądowego i dokumentów załączonych do apelacji od orzeczenia sądu pierwszej instancji, utrzymującego w mocy zaskarżony wpis oraz

- art. 626⁹ w związku z art. 391 § 1 i art. 13 § 2 k.p.c. przez przyjęcie, że istniała podstawa do dokonania wpisu.

Wnioskodawcy J. B. i A. B. w odpowiedziach na skargę kasacyjną wnieśli o jej oddalenie.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 626⁸ § 2 k.p.c., zakres kognicji sądu wieczystoksięgowego rozpoznającego wniosek o wpis jest ograniczony do badania treści i formy wniosku, dołączonych do niego dokumentów oraz treści księgi wieczystej. W postępowaniu wieczystoksięgowym wyłączone jest prowadzenie postępowania dowodowego oraz stosowanie art. 316 k.p.c.; dokonanie wpisu na podstawie dokumentów nie dołączonych do wniosku o wpis narusza granice kognicji sądu (zob. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 16 grudnia 2009 r., III CZP 08/09, zasada prawna, OSNC 2010, nr 6, poz. 84; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 20 października 2011 r., III CSK 322/10, nie publ. oraz postanowienie składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 16 listopada 2011 r., II CSK 538/10 - nie publ.). Kognicja sądów pierwszej i drugiej instancji kształtuje się - w zasadzie jednakowo. Sąd drugiej instancji nie może zatem uwzględnić dokumentów złożonych dopiero w postępowaniu apelacyjnym, jeżeli - na co trafnie zwrócono uwagę w orzecznictwie - miałyby one stanowić podstawę uwzględnienia wniosku

(zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 10 kwietnia 2013 r., IV CSK 551/12, OSNC-ZD 2014, nr A, poz. 15).

Tak rygorystycznie ujęty zakres postępowania wieczystoksięgowego nie zwalnia sądu drugiej instancji - w wypadku podniesienia w apelacji stosownych zarzutów - od obowiązku ponownego zbadania, czy dokumenty przedstawione wraz z wnioskiem, przyjęte za podstawę wpisu, mogły usprawiedliwiać jego dokonanie, czy też wskazują na istnienie przeszkody wyłączającej taką możliwość. W tym drugim przypadku dopuszczalne jest objęcie badaniem przez sąd drugiej instancji dokumentów powołanych w apelacji; może to być uzasadnione w szczególności w sytuacjach, w których dokumenty wskazujące na przeszkodę dokonania wpisu nie mogły być powołane w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji, przy czym ocena tych okoliczności powinna zostać dokonana według stanu z chwili dokonania wpisu (zob. postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 7 lutego 2006 r., IV CK 361/05, OSNC 2006, nr 11, poz. 190; z dnia 4 grudnia 2008 r., I CSK 208/08, z dnia 9 lutego 2011 r., V CSK 220/10, z dnia 12 stycznia 2012 r., IV CSK 251/11 i z dnia 16 maja 2013 r., IV CSK 653/12 - nie publ.).

W sprawie niniejszej kontrowersje budziła kwestia, czy decyzja Wojewody (...) z dnia 22 października 2015 r. mogła stanowić podstawę zaskarżonych wpisów. Referendarz sądowy, wydając w dniu 21 grudnia 2016 r. orzeczenie o ich dokonaniu, udzielił na to pytanie odpowiedzi twierdzącej, co zostało zaaprobowane przez Sądy obu instancji. Podniesionym w skardze kasacyjnej zarzutom, zmierzającym do podważenia tej oceny, nie można odmówić słuszności.

Sąd Okręgowy - podobnie jak Sąd Rejonowy, a wcześniej referendarz sądowy - wyszedł z prawidłowego założenia, że podstawę wpisu może stanowić ostateczna decyzja administracyjna nawet wtedy, gdy została zaskarżona do sądu administracyjnego (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 23 lutego 2005 r., III CK 537/04, nie publ.). Ostatecznymi są decyzje, od których nie służy odwołanie lub wniosek o ponowne rozpoznanie sprawy. Niewątpliwie taki przymiot ma decyzja organu pierwszej instancji, w stosunku do której upłynął termin do wniesienia odwołania lub wniosku o ponowne rozpatrzenie sprawy.

Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi postanowieniem z dnia 24 marca 2016 r. stwierdził, że Dyrektor Generalny Służby Więziennej uchybił terminowi do wniesienia odwołania od decyzji Wojewody (...) z dnia 22 października 2015 r. Postanowienie to zostało jednak zaskarżone do Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w W. i zostało przez ten Sąd uchylone - najpierw wyrokiem z dnia 16 września 2016 r., a później wyrokiem z dnia 9 marca 2017 r., wydanym na podstawie art. 179a ustawy z dnia 30 sierpnia 2002 r. Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz. U. z 2012 r., poz. 270 ze zm.; dalej: „u.p.s.a.”). Stosownie zaś do art. 152 § 1 u.p.s.a. - w brzmieniu obowiązującym od dnia 15 sierpnia 2015 r. - mającego zastosowanie do postępowań wszczętych przed wprowadzeniem tego przepisu ustawą z dnia 9 kwietnia 2015 r. o zmianie ustawy - Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz. U. z 2015 r., poz. 658), w razie uwzględnienia skargi na akt lub czynność, nie wywołują one skutków prawnych do chwili uprawomocnienia się wyroku, chyba że sąd postanowi inaczej. W świetle tego unormowania, zaskarżone postanowienie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 24 marca 2016 r., stwierdzające uchybienie terminowi do wniesienia odwołania od decyzji Wojewody (...) z dnia 22 października 2015 r. - z mocy powołanych wyroków - nie mogło wywoływać wyrażonego w nim skutku prawnego. Nie można więc zgodzić się z oceną - która legła u podstaw zaskarżonego postanowienia - że wymieniona decyzja korzysta z waloru ostateczności z uwagi na upływ terminu do wniesienia od niej odwołania.

Pierwszy z wymienionych wyroków Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w W. zapadł wprawdzie po złożeniu wniosku o dokonanie wpisów w księdze wieczystej, ale przed wydaniem orzeczenia rozstrzygającego ten wniosek. Nie było zatem przeszkód do objęcia zakresem badania przez Sądy obu instancji konsekwencji wynikających z uchylenia - w postępowaniu sądowo-administracyjnym - postanowienia stwierdzającego uchybienie terminowi do wniesienia odwołania od decyzji mającej stanowić podstawę wnioskowanych wpisów. Dla wyjaśnienia stanu prawnego wynikającego z tej decyzji było to wręcz konieczne. Wynika to ze szczególnej roli sądu w przeciwdziałaniu dokonywania wpisów sprzecznych z rzeczywistym stanem rzeczy. Skoro księgi wieczyste są publicznym rejestrem praw dotyczących nieruchomości, to ich funkcje muszą być

postrzegane z uwzględnieniem interesu publicznego, a więc zasady bezpieczeństwa obrotu prawnego. Możliwość usunięcia niezgodności stanu ujawnionego w księdze wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym w drodze powództwa przewidzianego w art. 10 u.k.w.h. nie wyłącza obowiązku sądu zapobiegania dokonywaniu wpisów niezgodnych z rzeczywistym stanem prawnym, zwłaszcza gdy sąd ma wiedzę co do przeszkód wykluczających wnioskowany wpis (zob. postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 23 listopada 2011 r., IV CSK 123/11, nie publ. i z dnia 4 kwietnia 2017 r., I CSK 514/16, nie publ.). Sąd Okręgowy wyszedł jednak z odmiennych - wadliwych - założeń, co nie pozwala skutecznie odeprzeć zarzutów podniesionych w skardze kasacyjnej.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. orzekł, jak w sentencji.

jw